

Türklere Gelen Peygamberler; Kaynaklar ve Rivayetler Işığında Oğuz Kağan'ın Peygamberliği Meselesi

The Prophets Sent to Turks and the Topic of Oğuz Khan's Prophecy

Mustafa BAŞ*

Öz

Din olgusu, insanlarda yaratılıştan var olan ve her zaman varlığını koruyan bir duygudur. Bu olgu ile insan kendini ve âlemde var olanları kimin yarattığını araştırır, gücünün yetmediği yerlerde destek alacağı, sığınacağı bir varlığa ihtiyaç duyar. Bu düşünce ile soyuttan somuta geçerek önce kendi çevresindeki varlıklardan daha üstün “manevi varlığı” sezebilir. Böylece kendisinin ve çevresindekilerin üstünde bir “Yüce Varlık”ın bilincine içten bir sezgi ile ulaşır ve her şeyi yaratan bir yaratıcının bulunduğunu kabul ederek O’na bağlanır. Çünkü Allah, yarattığı ve sorumluluklar yüklediği insanı, içine düştüğü karanlık ve sapık yollardan kurtarmak ve onları doğruya, güzele ve iyiye davet etmek için peygamberler gönderir. Kur’an, gönderilen peygamberlerin bazılarının hayat hikâyesi ve mücadelelerinin insanlara anlatıldığını, bazıları hakkında ise bilgi verilmediğini zikreder. Ayrıca her millete kendi dili ile peygamberler gönderildiğini de vurgular.

Her kavme peygamber gönderildiği ilkesinden yola çıkılarak Türklere gelen peygamberler üzerine çeşitli fikirler yürütülmüş, Oğuz Kağan’ın gönderilen ve ismi zikredilmeyen peygamberlerden olabileceği ileri sürülmüştür. Destanın anlatımlarından birinde Oğuz Kağan yeni bir dini anlayışı savunan, bu sebeple babası ve amcalarıyla savaşarak Han olmuştur. Bu anlatın onun peygamber olabileceği görüşlerine kaynaklık etmiştir. Ayrıca Türklerin tanrı anlayışları, uyguladıkları törenin İlahi Metinlerdeki ilkelerle benzerlik göstermesi ve Oğuz Töresi olarak anılması, bu görüşlere bir başka temel olmuştur. Erken dönem Osmanlı Tarihçilerinden bazıları da, onun tek tanrıya inancı yaymaya çalıştığını dile getirmişlerdir. Zülkarneyn hakkındaki ayetlerin açıklaması yapılırken de, yine destandan hareketle onun

* Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi:
mustafa.bas@bilecik.edu.tr

Zülkarneyn olabileceği görüşü de dile getirilmiştir. Oğuz Kağan'ın danışmanı konumundaki İrkıl Ata'nın da gönderilen peygamberler arasında ismi zikredilmiştir. Ahlaki kurallar ile toplumsal yasaların kurucusu ve isimlendiricisi olması, bu yasaların evrensel ahlaki doğrular içermesi onun Türklere gönderilen ve hakkında bilgi verilmeyen Peygamberlerden biri olabileceğini desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Oğuz, Peygamber, Zülkarneyn, Tengri, Töre, Din

Abstract

The phenomenon of religion is a sensation mankind has had ever since creation up until this very day. Due this phenomenon, humans search for the power behind the existence of themselves and the whole universe, they require a presence from which they can seek refuge and support in times where they feel utter helplessness. Thus and so, with this idea mankind can transition from abstract to concrete thoughts, realizing the “spiritual power” far more superior to its surroundings. Hence, owing to an intuition deep within, man comes to the conclusion that there exists a “Superior Being” who has created everything, thus he wilfully commits himself to his creator. Allah has created mankind whom He holds accountable for their actions, therefore He sends prophets in order to rescue them from the twisted and deviant paths they encounter while showing them all that is right, good and great. Qur'an states that, although the lives and struggles of a number of prophets have been told, not all of the prophets are mentioned. Furthermore, it is emphasized that each nation has been sent prophets who are able to speak in their tongue.

Correspondingly, there have been various opinions over the prophets that have been sent to Turkish people and the idea that Oğuz Khan could be one of the prophets who hasn't been mentioned has been put forth. In one version of the legend, Oğuz Khan becomes the “Khan” after a conflict between him and his father and uncles arises due to him advocating a new religious understanding. This version of the legend is the foundation of such ideas putting forward the possibility of Oğuz Khan being a prophet. Additionally, this idea has also been supported by the religious beliefs of Turks, the similarity between their customs and the principles of the Sacred Texts and these customs being called the “Oğuz Traditions”. Some of the early Ottoman historians have also stated that he had tried to spread the belief of monotheism. In the explanations of the verses about Zülkarneyn, based on the

legend, it is suggested that Oguz Khan could be Zulqarneyn. Oguz Khan's mentor "İrkil Ata" is also mentioned among the prophets that have been sent. Ethical and communal rules being founded by and named after him and the fact that these rules encompass universal moral facts corroborate the idea that among the prophets who have not been mentioned, he might be the prophet sent to Turks.

Key Words: Oguz, Prophet, Zulqarneyn, Tengri, Tradition, Religion.

Giriş

İnsan, kuşkusuz diğer varlıklardan farklı olarak yaratılmıştır. Ona yaratılışta verilen farklılığın en önemli etkeni akıl ve idrak sahibi olmasıdır. Bu sayede düşünür, karar verir ve seçme hakkını kullanır. Bu özellikleri sebebiyle Allah, her şeyi onun emri altına vermiştir. Kendisine verilen bu nimetlerle akli ve ruhi kabiliyetleri, irade ve seçme hürriyeti, aynı zamanda onu kendini yaratana karşı da sorumlu kılmıştır. Gerçekte insanı insan olarak öne çıkaran, yeryüzünde yaratılmış en şerefli varlık olma özelliğini ona veren de, yüklenmiş olduğu sorumluluktur. "Doğrusu biz sorumluluğu göklere, yere, dağlara sunmuşuzdur da, onlar bunu yüklenmekten çekinmişler ve ondan korkup titremişlerdir. Pek zalim ve çok cahil olan insan ise onu yüklenmiştir"¹ Bu sorumluluğu insanı, her dönemde kendini yaratan Allah'ı tanımayı, onun varlığını ve birliğini bilmeyi, yaşadığı dünyayı bir emanet olarak görüp harap etmemeye yönlendirmiştir.

Allah, yarattığı ve sorumluluklar yüklediği insanı, içine düştüğü karanlık ve sapık yollardan kurtarmak ve onları doğruya, güzele ve iyiye davet etmek için peygamberler göndermiştir. "İnsanlar bir tek ümmetti. Allah, peygamberleri müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdi; insanların ayrılığa düşecekleri hususlarda, aralarında hüküm vermek için onlarla birlikte hak Kitaplar indirdi. Ancak Kitap verilenler, kendilerine belgeler geldikten sonra, aralarındaki ihtiras yüzünden onda ayrılığa düştüler. Allah, inananları, ayrılığa düştükleri gerçeğe kendi izni ile erdirdi. Allah, dilediğini doğru yola erdirtir."² Allah, yaratılmış olan her topluma ayrı ayrı, kendi dili ile peygamber

¹ Ahzap 72.

² Bakara 213

gönderdiğini,³ peygamber gönderilmedikçe azap edilmeyeceğini⁴ bildirmiştir.

İnsanlık tarihi sürecinde, Hz. Adem ile başlayıp, Hz. Muhammed ile son bulan bu peygamberlerin sayısı ile ilgili de net bir bilgi elde edilememiştir. Hz. Muhammed'den gelen bir hadiste, peygamberlerin sayısının 124 bin, bunların 315 tanesinin resul olduğu zikredilmiştir.⁵ “Kendilerine apaçık anlatabilsin diye, her peygamberi kendi milletinin diliyle gönderdik. Allah dilediğini saptırır ve dilediğini de doğru yola eriştirir; güçlü olan, Hakîm olan O'dur.”⁶

Kur'an, bize 25 peygamber ismi zikretmektedir. Bu 25 ismin dışında Zülkarneyn, Üzeyir ve Lokman'dan bahsedilmekte ise de bunların peygamber mi ? yoksa Allah'ın veli kullarından mı? olup olmadığı bilinmemektedir. Yuşa b. Nun ile Samuel (Eşmuvil b. Bali) gibi ismi verilmeksizin kendisinden bahsedilen peygamberler de bulunmaktadır. Hz. Musa'nın, Yuşa b. Nun'u devamlı yanında bulundurduğu, Hızır ile olan buluşmasına giderken yol arkadaşı olarak onu aldığı tefsir kaynaklarında zikredilmektedir.⁷ Yuşa b. Nun tarihi kaynaklarda, Hz. Musa'dan sonra İsrailoğullarının başına geçerek onları Kudüs'e götüren kişi-peygamber olarak yer almaktadır.⁸ Kadir Suresinin iniş sebebi olarak zikredilen rivayetlerden birisinde de Hz. Yuşa'nın, 80 yıl Allah'a bir göz kırpacak zaman kadar dahi isyan etmeksizin, ibadet ve taatta bulunan dört peygamberden biri olduğu zikredilmektedir.⁹ Kur'an, Talut ve Calut arasında geçen savaştan bahsederken Talut'un İsrailoğullarına krallığını müjdeleyen peygamberden bahsetmekte ise de ismini vermemektedir.

³ Bkz. Nahl 36; Ra'd 7

⁴ İsrâ 15

⁵ Bkz. Ahmet B. Hanbel, *Müsned* 6 Cilt, Beyrut, 1978, 5:215-216

⁶ İbrahim , 4

⁷ Bkz. Muhammed b. Ahmet El Kurtubi, *El-Cami' li'l-Abkâmi'l-Kur'an* 20 Cilt, Beyrut, 1993, 11: 8 ; Mahmut b. Ömer ez-Zemahşeri, *el Keşşaf* 4 Cilt, Kahire, 1987, II/731, Muhammed b. İbrahim El Bağdadi El Hazin, *Lüba'üt-Te'vil fi Meani't-Tenzil* (Tefsir-i Hazin) 4 Cilt, Trsz. Bas. Yer. Yok, 3: 203

⁸ Bkz. Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, (Ter. Zakir Kadiri Ugan, Ahmet Temir) 5 Cilt, İstanbul, 1991, 2: 630-633; İbni'l-Esir, *El Kamil Fit-Tarib*, (Ter. Ahmet Ağırakça, Beşir Eryarsoy, Zülfikar Tuygar, Abdülkerim Özaydın, Yunus Apaydın, Abdullah Köse) 10 Cilt, İstanbul, 2008, 1: 176-179

⁹ Bkz. Kurtubi, *El-Cami' li'l-Abkâmi'l-Kur'an*, 20: 90; Mansur Ali Nasıf, *Et Tac'ül Cami'ul-Usul fi Ehadisi'ür-Resul* 5 Cilt, İstanbul, 1961, 2: 80

Tefsirciler ve tarihçiler, Bakara 246-248 ayetlerinde zikredilen bu peygamberin de Samuel (Eşmuvil b. Bali) olduğunu zikretmektedirler.¹⁰ İsrailoğullarına ismi verilen bu iki peygamberin dışında gönderilmiş olan Danyal, Hananya, Azarya, Ermiya, Mişail gibi peygamberlerden de tarih kaynaklarında bahsedilmektedir.¹¹ Bu isimlerin dışında gelen peygamberlerle ilgili bilgiler kısmen hadislerde, kısmen tefsirlerde, kısmen de tarih kitaplarında yer almaktadır.

Allah, gönderilen peygamberler hakkında bizleri bilgilendirirken bunların bir kısmının hayat hikâyesi ve mücadelesinin insanlara anlatıldığını, bazılarının ise ne isminden ne de hayat hikayelerinden ve risalet sürecinden bahsedilmediğini vurgulamaktadır. “And olsun ki, senden önce birçok peygamberler gönderdik; sana onların kimini anlattık, kimini anlatmadık...”¹² “Peygamberlerden sonra, insanların Allah'a karşı bir hüccetleri olmaması için, gönderilen müjdecî ve uyarıcı peygamberlerden bir kısmını daha önce sana anlatmış, bir kısmını da anlatmamıştık. Allah, Musa'ya hitap etmişti. Allah güçlüdür, Hâkim'dir.”¹³

Türkler ve Tevhit Anlayışı

Eski Türklerin dininin özü, fıtrat dini ve tek tanrıya inanma olan bir anlayıştır. Bu inanç, Gök-Tanrı veya Tengri inancı ismi verilmektedir. Son dönemde yapılan araştırmalar da bu doğrultuda süre gelmektedir. Gök-Tanrı inancı hakkında en sağlam yazılı belge, Orhun Abideleridir. Bu belgelerde sık sık Kök-Tengri isminden bahsedilmekte, savaşta onun yardımıyla galip geldiği, onun istemesi üzerine devletin kurulduğundan bahsedilmektedir. Tek tanrı inancının, ahlaki kuralları yüksek, hukuki kuralları katı olan Türklerde eskiden beri süregelen bir anlayış olduğu, Türklerin kitleler halinde Müslüman olmalarında da bu inanç sisteminin önemli rolü üstlendiği kabul edilmektedir.

14

¹⁰ Bkz. Kurtubi, *El-Cami' li'l-Abkâmi'l-Kur'an*, 3: 159 ; Taberi, II/669-677; İbni Esir, *El Kamil Fit-Tarih*, 1: 191-196

¹¹ İbni Esir, *El Kamil Fit-Tarih*, 1: 229

¹² Mü'min, 78

¹³ Nisa 164-165

¹⁴ Mehmet Doğan, *Tarih Önünde Türkler*, İstanbul, 1978, 15

Bahaddin Ögel, Türklerin tek tanrı inancına çok erken devirlerde eriştiklerini dile getirerek, bu inancın Türkler gibi yüksek içtimai bir seviyeye ulaşmış milletlerde görüldüğünü belirtmektedir.¹⁵ Gök-Tanrı inancında inanılan Tanrı, zaman zaman Türk tanrısı olarak anılmakta,¹⁶ Tanrının şekli, biçimi hakkında zihinlerde tasavvurlar yapılmamakta, manevi ruh olarak algılanmaktadır. O, Orhun Abidelerinde tanımını bulduğu gibi “Tengri teg Tengri (Tanrıya benzer Tanrı)” sadece kendine benzer varlık olarak kabul edilmektedir.¹⁷ Türkün hayatına vasitasız müdahale etmekte, Türk Kağanlarını tahta oturtmakta, savaşta Türklerle yardım etmekte, şafak söktürmekte, bitkiyi meydana getirmekte, hayat vermekte, gerektiğinde can almaktadır.¹⁸ M. Eliade Türk inanışları ile ilgili olarak; Türklerin inandıkları Gök Tanrı'nın hakim bir Tanrı olduğunu, hakimiyetinin evrensel olduğunu, her ne olursa olsun kozmik düzen, dolayısı ile dünyanın ve toplumun örgütlenmesi ve insanların yazgısının ona bağlı olduğunu dile getirmektedir.¹⁹ Oğuzların, zulme uğradıklarında veya sevmedikleri bir şey gördüklerinde başlarını semaya kaldırıp ‘bir Tengri’ dedikleri İbn-i Fadlan tarafından nakledilmektedir.²⁰ Bu aşkın Tanrıya inanan Türklerin, yaratılışla ilgili rivayet ettikleri kozmogoninin de İslami anlayışa yakın olduğu dikkat çekmektedir.²¹

Türkler, ruhun ölmezliğine, yeniden dirilmeye,²² ahirete, insanın ölümlü, Tanrının ölümsüzlüğüne, öbür dünyada ikinci bir hayatın varlığına, iyilik ve kötülöklere dair hesabın verileceğine inanmaktadır.²³ Ahiret inancının bir sonucu olarak “uçmak” denilen cennete, “tamuğ” dedikleri cehenneme

¹⁵ Bahattin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Ankara 1979, 312

¹⁶ Bkz. İbrahim Kafesoğlu, *Eski Türk Dini*, Ankara, 1980, 56

¹⁷ Bkz. Ögel, *Türk Kültürünün gelişme Çağları*, 312

¹⁸ Bkz. Kafesoğlu, *Eski Türk Dini*, 57

¹⁹ Bkz. Mircae Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi* Çev. Ali Berktaç, 3 Cilt, İstanbul, 2009, 13

²⁰ Ramazan Şeşen, *İbni Fadlan Seyahatnamesi*, İstanbul, 1975, 31

²¹ Bkz. W. Radlof, *Sibiryadan Seçmeler*, Ankara, 1975, 215 ; Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1972, 45-46,

²² Osman Turan, *Türk Cibani Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul, 1979, 111

²³ Abdurrahman Küçük-Günay Tümer-Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara, 2009,

inanılmaktadır.²⁴ Tanrı'ya kurban kesilmekte,²⁵ kurban edilen hayvanlar arasında domuz bulunmamaktadır. Domuz beslememekte, domuz eti yememektedirler.²⁶ Zina en ağır suç kabul edilmekte, sert bir şekilde cezalandırılmaktadır.²⁷ Homoseksüellikte aynı şekilde ağır bir suç olarak kabul edilmektedir.²⁸ Kasten adam öldürene kısas tatbik edilmekte, hata ile öldürenler ise kayın ağacından bir sandık içinde ölünceye kadar yüksek bir ağaca asılı bırakılmakta,²⁹ yaralama olaylarında da tazminat verilmektedir.³⁰ Cahız'ın "Türklerin Faziletleri" isimli kitabında bu ilkelerden bahsetmektedir.³¹

İnsanlığın ilk dini İslam, ilk peygamber de ilk insan Hz. Adem'dir. Allah, "Her ümmetin bir peygamberi vardır. Peygamberleri aralarına geldiği zaman aralarında adaletle hükmolunur. Onlar asla haksızlığa uğratılmazlar"³² buyurmakta bütün insanlara Peygamber gönderdiğini bildirmektedir.³³ Bu bağlamda Türklere de Peygamber gönderilmiş, ilahi tebliğe muhatap olmuşlardır. Türkler, kendilerine bildirilen ilahi emirlere sadık kalmışlar, bu emirleri çok az bir değişikliklerle Töre-Törün ismiyle yaşatmışlardır. Anlaşılan odur ki, Tek Tanrı inancını da Müslüman oluncaya kadar korumuşlardır. "Gök Tanrı/ Tek Tanrı" inancı eski çağlardan beri Türklerin inanç dünyasında varlığını egemen olarak sürdürmüştür.

Türk Milleti, "Yüce Tanrı İnancı" şeklini almış bu inancıyla İslam'dan önce diğer milletler içerisinde vahye dayalı esasları en iyi koruyanlardan biri olmuştur. Orhun Abideleri, Divan-ı Lügat'it-Türk, Oğuz Kağan Destanı ve diğer destansı anlatımlar ve eserlerde her şeyin yaratıcısı ve yönlendiricisi olarak

²⁴ Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri* Kültigin Doğu Cep. 31.str. İstanbul 2003, 18

²⁵ Bkz. Küçük-Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, 123-124

²⁶ Bkz. W. Eberhard, "Eski Çin Kültürü ve Türkler"(Çev. İlhan Berk) *A.Ü.D.T.C.F.D.*, Ankara, 1943 C.I s. 4/21

²⁷ Şeşen, *İbni Fadlan Seyahatnamesi*, 31

²⁸ Şeşen, *İbni Fadlan Seyahatnamesi*, 34

²⁹ Şeşen, *İbni Fadlan Seyahatnamesi*, 56

³⁰ Şeşen, *İbni Fadlan Seyahatnamesi*, 91

³¹ Ebu Osman Amr b. Cahız, *Hilafet Ordusunun Menkıbeleri ve Türklerin Faziletleri* Çev. Ramazan Şeşen, Ankara, 1967, 87-89

³² Hucurat 13

³³ Bkz. Yunus 47

“Tengri Tek/Tek Tanrı” ifadesi yer almıştır.³⁴ Yaşantı tarzları, temizliğe verdikleri önem, suç ve cezalarla ilgili uygulamaları, toplumsal ilişkileri de Türklerin geleneksel dini inanışlarının vahye dayalı bir anlayışın kalıntılarını taşıdığını ortaya koymuştur.

Oğuz Kağan ve Türk Peygamberler

İnsanlık tarihinde peygamberliği ile ilgili net bilgiler olmamakla birlikte getirdiği ilkeler ve söylemleri ile tevhit anlayışına paralel esasları dile getiren kimseler bulunmaktadır. Bu kişilerin fikirleri ve savundukları ilkeler dikkate alınarak, haklarında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan en çok bilineni Eski Yunan felsefecilerinden olan Sokrates'tir. Sokrates, ilmi, felsefi düşüncesi, bilgi, ahlak, erdem, insan ve bilginin kaynağı gibi sahalardaki görüşleri sebebiyle bazı İslam Felsefecileri tarafından bir peygamber gibi algılanmıştır. Bu etki ile Necip Fazıl onu Batı Tefekküründe ilk tevhidi anlayışın habercisi olarak sıfatlandırmıştır.³⁵ Sokrates, hakkındaki suçlamalara karşı yaptığı savunmasında, Atinalıların çok tanrılı dinlerine karşı farklı bir dindarlık algısı ile hayatının üstün bir Kudret tarafından idare edildiğini ve düzenlendiğini düşünerek, kendisinin tamamıyla ilahi bir güç tarafından yönlendirildiğini ileri sürmüştür. M.Ö. 500'lü yıllarda yaşamış olan Ksenefones de (Xenophanes) Tanrı anlayışı ve zamanındaki felsefecilerin yaratılış teorilerine aykırı duruşu ile öne çıkmıştır.³⁶ Budizmin kurucusu Gotama Buda da, getirdiği ahlaki ilkeler ve felsefesi ile öne çıkan isimlerden biri olarak tarihte yer almıştır. Muhammed Hamidullah onunla ilgili iddialı bir yorumda bulunarak; “Kur'an'ı açıklayıp izah eden bütün müfessirler, Zerdüşt (Zoroastre), Gotama Buda, Musa, İsa'ya bağlanan ve tamamlanamamış olan işi sonuna erdirecek olan birinin gelmesinin beklendiğini bildiren beyan ve sözlere dikkat çekerler...” diyerek peygamber olabileceğini iddia etmiştir.³⁷ Getirdiği ahlaki ilkeler, insanlara ve devlet adamlarına olan öğütleri ile Eski Çin'de yeni bir anlayış geliştirmiş olan Konfüçyüs de, bu bağlamda zikredilmesi gereken bir isimdir. Muhammed Ebu Zehra, Konfüçyüs'ün, yıllarca Çin'de insan-devlet,

³⁴ Abdurrahman Küçük, *İslamlık ve Türklük*, Ankara 2011, 79

³⁵ Bkz. Necip Fazıl Kısakürek, *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*, İstanbul, 1996, 26

³⁶ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, 1999, 26

³⁷ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi* Ter. Salih TUĞ 2 Cilt, İstanbul, 1980, 1: 92

insan-toplum, insan-aile arası ilişkilerde, ahlaki kaidelerin oluşmasında sağladığı faydaları dikkate alarak onun kitaplarının ahlak, hukuk ve tavsiyeler yönünden Tevrat'la mukayese edildiğini, Konfüçyüs'ün Çinlilere gönderilen peygamber olabileceğine işaret etmiştir.³⁸

Oğuz Kağan da, ahlaki kurallar ile toplumsal yasaların kurucusu, isimlendiricisi olması dikkate alındığında, Türklere gönderilen ve hakkında bilgi verilmeyen Peygamberlere örnek olarak düşünülebilir. O, Oğuznamelerde doğu ile batı arasında bir devlet kurarak, Afrika içlerine kadar inen, birçok Türk Boyuna isim veren bir Türk Hakanı olarak yer almaktadır.³⁹ Gerek Reşidüddin'in Oğuznamesinde, gerekse Ebu'l-Gazi Bahadır Han'ın "Şecere-i Terakime" isimli eserinde Oğuz Kağan, tevhit anlayışını savunan bu ilkeleri önce gizlice yakınlarına aşıl原因, daha sonra güç toplayarak babası ve yanındakileri de kendi anlayışına davet eden biri olarak anlatılmaktadır. Yapmış olduğu inanç davetini kabul etmeyen ve bunu terk etmesini isteyen babasına karşı bu uğurda savaşan, kazandıktan sonra da kendi savunduğu dini anlayışı toplumuna hakim kılmaya çalışan bir hakan olarak anlatılmaktadır.⁴⁰ Yine Oğuznamede doğduktan sonra annesinin sütünü emmediği, annesinin üç gün üst üste rüyasında "eğer sütünü emmemi istiyorsan biricik Tanrıyı ikrar ve itiraf et. Üzerine olan hakkını olduğu gibi farz kıl." dediğini görmesi üzerine onun davet ettiği hak dine girdiği, Oğuz'un da bunun üzerine annesinin sütünü emmeye başladığı kaydedilmektedir.⁴¹

Neşri de, Cihannuma'da Oğuz Kağan'ın babasının kafir ve dinsiz biri olduğunu, Oğuz'un doğumundan sonra Allah'ın onu tevhid esasına yönlendirdiğini, Türklerden ilk Lailaheillallah diyenin ve kavmini ilk olarak dine davet edenin o olduğunu, bu sebeple babası ile arasında anlaşmazlık ortaya çıktığını, babasının kendisini, ailesini ve ona bağlı olanları öldürmek istemesi üzerine Yesi dolaylarına yerleştiğini, yetmiş beş yıl babası ile ağır savaşlar

³⁸ Bkz. Muhammed Ebu Zehra, *Mukarenet'ül-Edyan'üd-Diyanet'ül-Kadime*, Kahire, Trsz, 65-66

³⁹ Gen.Bil. İçin .Bkz. Zeki Velidi Togan, *Oğuz Destanı*, İstanbul Trsz. ; M. Necati Sepetçioğlu, *Türk Destanları*, İstanbul 1972

⁴⁰ Bkz. Togan, *Oğuz Destanı*, 17-20; Ebu'l Gazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime-Türklerin Soy Kütüğü Haz.* Muharrem Ergin, İstanbul Trsz, 24-28

⁴¹ Bkz. Togan, *Oğuz Destanı*, 17

yaptığını, babasını öldürerek onun elindeki topraklara da sahip olduğunu ve kendi inancını devlet dini olarak kabul ettiğini bildirmektedir.⁴² Yazılı olmasa da, Türklerin nesiller boyu yaşattıkları hukuk geleneğini oluşturan ve Türk töresini kuran kişinin de, Oğuz Kağan olduğu kabul edilmektedir.⁴³

Hüseyin Hüsametdin Efendi ise Amasya Tarihi isimli eserinde; “Dinen ve ahlaken aşağı seviyelere düşmüş olan Türk Milletini ihya için Allah’ın, Türk dahilerinden Irkıl Ata’yı irşada görevlendiğini, babasının öldürülmesinden sonra tevhit dininin yayılmasına büyük hizmet etmiş olan Oğuz Kağan’ın tahta geçmesine yardımcı olduğunu, Oğuz Kağan’ın da kendisiyle aynı inancı paylaşan muvahhid ve mü’min olan Irkıl Ata’yı danışman yaparak Türklüğü yeniden dirilttiğini, Tevhit anlayışını hakim oldukları bütün bölgelere yayarak bir taraftan Çin’e, diğer taraftan Mısır’a ve Tuna’ya kadar ulaştırdığının milli tarihimizde genişçe anlatıldığını, Türk peygamberleri arasında ismi zikredilen Harkıl Nebi’nin, dinini ve milletini ihya eden bu Irkıl Ata olduğunu” ifade etmektedir.⁴⁴

İki türlü söylenişi bulunan Oğuz Kağan Destanının her iki varyantında da Oğuz olağanüstü bir insan olduğu anlatılmaktadır. Her iki varyantta da dünyanın üç kıtasına hakim olduğu, bilgili, tecrübeli, zeki ve yetenekli bir kişiliğe sahip olan "Arkıl-Irkıl Koca" bazen de "Uluğ Türk" olarak anılan bir vezirinin bulunduğu, bu kişinin fikirlerine değer verdiği, danışman olarak devamlı yanında tuttuğu vurgulanmaktadır.⁴⁵ Vanî Mehmet Efendi, Arap Tarihçilerinin Ye’cüc ve Me’cüc’ün Türkler olduğunu ileri sürmelerine bir cevap olarak, Oğuznameler ve tarihi rivayetlerden hareketle Kehf Suresinde hakkında bilgi verilen Zülkarneyn’nin onun Oğuz Kağan olduğunu ileri sürmektedir.

Kur’an’da, Zülkarneyn hakkında verilen bilgilerde onun, yeryüzünde bilgilendirilen güçlü bir hükümdar olduğu, doğuda batıda güney ve kuzeyde

⁴² Mevlana Mehmet Neşri, *Cihannuma - 6. Kısım Osmanlı Tarihi* Haz. Necdet Öztürk, İstanbul, 2008, 6-8

⁴³ Bkz. Bahadır Han, *Şecere-i Terakime*, 26-32

⁴⁴ Bkz. Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi* 12 Cilt, Amasya 2004, 2: 39-40

⁴⁵ Kırş Abdülkadir İnan, “Oğuz Destanı’ndaki Irkıl Ata” *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara, 1998, 1: 113-114; Bahadır Han, *Şecere-i Terakime*, 26-45; Sepetçioğlu, *Türk Destanları*, 51

hâkimiyet kurduğu, Ye'cüc ve Me'cüc olarak anılan bozguncu bir milletin yurduna vardığı, buradaki insanları onların fesadından korumak için set yaptığı, adil ve güçlü bir hükümdar olduğu vurgulanmaktadır. Hangi milletten olduğu, hangi bölgede yaşadığı, devletini nerede kurduğu, savaşarak fethettiği yerler ile karşılaştığı toplumlar hakkında açık ve kesin bir bilgi verilmemektedir.⁴⁶ Bu kapalılık sebebiyle, tefsirlerde Zülkarneyn'in kimliği, yapmış olduğu set ile bozgunculuklarının engellediği Ye'cüc ve Me'cüc kavmi ile ilgili kaynaklandırılmayan farklı bilgi ve rivayetler zikredilmektedir.

Bu rivayetlerde Zülkarneyn'in Aristo'nun öğrencisi olan Yunanlı Filip'in oğlu İskender olduğu hemen her tefsir kaynağında aynı rivayetlerle verilerek en çok kabullenilen görüş olarak ileri sürülmektedir.⁴⁷ İskender'in yaşadığı tarihi dönemin yakınlığı, savaşları ve devleti ile ilgili bilgilerin tarihi kaynaklarda yer alması, bunların arasında set yaptırması ve bütün dünyaya hâkim olması gibi bir özelliğinin olmaması, Zülkarneyn'in imanlı, salih kişiliğinin, politeist bir inanca sahip olan İskender ile uyuşmaması bu görüşü tutarsız kılmaktadır.⁴⁸ Divan-ı Lügat'it-Türk'de Zülkarneyn'den Şu Kağan ile yaptığı savaşları ile Uygur ve Çiğil boyları hakkında bilgi verilirken bahsedilmekte ise de, burada zikredilen Zülkarneyn de Makedonyalı İskender'le özdeşleştirilmektedir.⁴⁹

Zülkarneyn'in Güneşin doğduğu ve battığı yere mülkü uzandı şeklinde hakkında şiir söylenmesinden etkilenilerek Ebu Kerb Semiy b. Ubeyd el Efrikeş el-Himyeri olduğu ileri sürülmüşse de,⁵⁰ bu kişinin tarihi bir şahsiyet olmadığı dikkate alınarak reddedilmektedir.⁵¹ Hz. İbrahim zamanında veya ondan hemen önce yaşamış olan Afridun b. Esfiyan,⁵² Yunan b. Yâfes b.

⁴⁶ Kehf 83-99

⁴⁷ Hazin, *Lüba'üt-Te'vil fi Meani't-Tenzil*, 3: 209

⁴⁸ Bkz. Hayrettin Karaman ve Dğr, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* 5 Cilt, Ankara 2009, 3: 577

⁴⁹ Bkz, Kaşgarlı Mahmut, *Divan-ı Lügat'üt-Türk* Çev. Seckin Erdi-Serap Tuğba Yurteser, İstanbul 2005, 206, 369, 607-608, 629

⁵⁰ Hazin, *Lüba'üt-Te'vil fi Meani't-Tenzil*, 3: 209

⁵¹ Bkz. M. Hamdi Yazır, *Hak Dili Kur'an Dili*, Sad. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Boilelli, Abdullah Yücel, 10 Cilt, İstanbul, Trsz, 5: 384

⁵² Bkz. El Kurtubi, *El-Cami' li'l-Ahkami'l-Kur'an*, 12: 33

Nuh'un soyundan Mısır'da yaşayan Yunan asıllı Merzubân b. Merdube, Akkad Kralı Naram-Sin, Romalı genç bir hükümdar olduğu rivayetleri de kaynaklarda yer almaktadır. Ancak iddia edilen şahıslarla ilgili tarihi veriler, bu isimlerle Zülkarneyn'i örtüştürememektedir.⁵³

Vani Mehmet Efendi ise, "Arais'ül-Kur'an ve Nefais'ül-Furkan" isimli eserinde, Zülkarneyn'in Oğuz Kağan olduğunu ileri sürmekte, bu kanaate de kendinden önce yazılmış olan rivayetler ve tarihi hakikatlerin ışığında ulaştığını ileri sürmektedir.⁵⁴ Erdoğan Pazarbaşı "Arais'ül Kur'an'da Türkler" isimli makalesinde Vani Mehmet Efendi'nin Zülkarneyn kıssasını ele alan Kehf suresinin 83-98. ayetlerini açıklarken onun kimliği ile ilgili rivayetleri aktardıktan sonra kendi görüşünü şu ifadelerle dile getirdiğine yer vermektedir; "Türklerin Beni İshak'tan kabul edilmesine gelince; buradaki İshak'ın, İshak Peygamber olduğu açıktır. Bil ki, ben Türk tarihlerinde Oğuz Han'ın Yafes'in neslinden olduğunu gördüm. Türklerin tamamı onun neslindedir. Oğuz Han, Hz. İbrahim'le muasırdı. Hatta Türkler, onun İbrahim'e iman ettiğini ve İshak'ın kızıyla evlendiğini de iddia ederler ve Türkler, Kur'an-ı Kerim'de zikredilen Zülkarneyn ile kastedilen, Oğuz Han'dır derlerdi. Bu duruma göre Türkler, anne tarafından Hz. İshak'ın evladı olmuş olurlar. Nitekim Hz. İsa'nın Beni İsrail'den olduğu gibi, Türkler de, Beni İshak'tan sayılırlar. Türk ismi de, Oğuz Han'ın çocuklarına verilmektedir"⁵⁵

İsmail Hami Danişmend de, aynı iddianın Rüstem Paşa'nın Tevarih-i Ali Osman'ında da "Etrak (Türkler) söyle fikrederlerdi ki, Hak Sübhanehü ve Teâla, Kur'an-ı Kerim'de Zülkarneyn deyu zikrettiği bu Oğuz Han'dır derlerdi." şeklinde yer aldığını ifade etmektedir.⁵⁶

Onları bu düşünceye sevk eden ana kaynak Oğuz Kağan Destanı olmuştur. Oğuz Kağan, destanlarda yer alan ifadelere göre, olağanüstü

⁵³ Gen. Bil. İç. Bkz. Hazin, *Lüba'üt-Te'vil fi Meani't-Tenzil*, 3: 209; Kurtubi, *El-Cami' li'l-Abkani'l-Kur'an*, 12: 33, Karaman ve Dğr. *Kur'an Yolu*, 3: 577

⁵⁴ Bkz. İsmail Hami Danişment, "XVII. Asırda Bir Türk Irkçısı", *Türklük* İstanbul 1939, 2: 139; Erdoğan Pazarbaşı, "Arais'ül-Kur'an'da Türkler" *Bilimname* X. 2006/1, Kayseri, 2007, 27

⁵⁵ Pazarbaşı, "Arais'ül-Kur'an'da Türkler" X. 2006/1, 27

⁵⁶ Bkz. Danişmend, "XVII. Asırda Bir Türk Irkçısı" II/139

özelliklere sahip olarak doğmuş, Tevhid anlayışını savunduğundan için babasıyla arası açılmış, yapılan savaşlar sonrasında babasını öldürerek kağanlığını ilan etmiştir. Olağanüstü özelliklere sahip olarak yaratılmış, doğu ile batı arasında bir devlet kurmuş, bu seferleri esnasında balçıktan evler içerisinde yaşayan siyah tenli insanların ülkesi olan Afrika'ya kadar inmiştir. Yeni oluşturduğu devlette yasalar koymuş, seferler ve toplumun gelişmesine katkıda bulunan birçok boy, onun tarafından isimlendirilmiştir. Ancak destanda bu bilgiler verilirken herhangi bir kavim için set yaptığından bahsedilmemiştir.⁵⁷

Destandaki anlatımlarda özellikle Oğuz Kağan'ın üç kıtaya hakim olması onun Zülkarneyn olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir. Kur'an, Zülkarneyn hakkında bizleri bilgilendirmekte, onun salih bir kul veya peygamber olduğunu, doğu ile batı arasına hâkim olan bir hükümdar olarak Ye'cüc ve Me'cüc kavimlerini hapseden bir set yaptığını bildirmektedir.⁵⁸ Oğuz Kağan hakkındaki bilgiler ise, dilden dile aktarılan destanların zaman içinde yazıya geçirilmesi ile vücut bulmaktadır. Bu destanlarda fethedilen bölgeler ve Oğuz'un kişiliği ile ilgili bilgiler, Zülkarneyn Kıssası ile zaman zaman örtüşmekte ise de yapılan bir setten bahsedilmemesi ciddi bir ayırt edici özellik oluşturmaktadır.

Türlere gönderildiği muhtemel olan Oğuz Kağan dışında başka peygamberlerin bulunup, bulunmadığı hususlarını inceleyen Hüseyin Hüsamet'in Efendi "Amasya Tarihi" isimli eserinde Türlere 24 peygamber gönderildiğini dile getirmekte, bunların isimlerinin "Şerh-i Esmâü'l-Murselîn" isimli kitapta yer aldığını ileri sürmektedir. Amasya Tarihinde bu iddia şöyle yer almaktadır; "*Türlere, geleneksel inançlarında gerçek bir yaratıcı olarak tanıdıkları Hakk Te'alâ hazretlerine zâtında, sıfâtında, bilinmesinde tek olmuş, birliği zatına münhasır kalmış anlamına 'Tenri, Tanrı, Tangrı', O'nun tarafından kitap ve haber getiren kullarını irşat ve takvîye eden elçilerine yani peygamberlere 'yalvâc, yâlvâc, yâlgâc', peygamberlerin getirdiği kitaba da 'nûy, nûyi, nûyîn' demişlerdir. Türlere, yalvaçlarını din ve dünya işlerinde gerçek bir mürşit ve olağan üstü zekâlı bildiklerinden, onlara son derece itaat*

⁵⁷ Bkz. Gen.Bil. İçin. Bkz. Togan, *Oğuz Destanı*; Bahadır Han, *Şecere-i Terakime*, 26-45; Sepetçioğlu, *Türk Destanları*, 43-53

⁵⁸ Bkz. Kehf 83-99

etmişler, emirlerini yerine getirme hususunda can vermeyi büyük bir mutluluk olarak kabul etmişler, bu konuda diğer milletlerden de üstün olmuşlardır.

Allah; 'Ant olsun ki, senden önce birçok peygamberler gönderdik; sana onların kimini anlattık, kimini anlatmadık....'⁵⁹ buyurduğu üzere Hz. Muhammed'den öncede kullarını doğru yola sevk ve yöneltmek için her millete yine kendilerinden binlerce peygamberler gönderdiği sabih rivayet ile sabit olup Türkler'den gelen peygamberlerden Şerhi Esmâü'l-Murselîn'de yazılı olduğu üzere bilinenler şunlardır: 'Emûn, Ümîd, Berâb, Tâhîm, Cûsân, Harkâl (Irkal, Arkal lafzının Arapçalaşmasıdır. Irkal'ın, Oğuz Kağan'ın vezir ve müsteşârı ... olduğu Türk tarihlerinde kayıtlıdır.), Dûvîl, Savis, Sekûn, Salâh, Tâmir, Anûb, Gâzât, Katîn, Kedûk, Laycû, Nârûn, Hâmûn, Hicâb, Hicîl, Hemidun, Yâsân, Yavîk, Yehûr.' Bu peygamberlerin isimleri zikredilen kitapta yer almakta ise de, ne zaman peygamberlik yaptıkları, nereye gönderildikleri hakkında ise bilgi bulunmamaktadır.'⁶⁰

Sonuç olarak Allah, her kavme, her topluluğa kendi anlayacak oldukları dillerle peygamberler göndermiştir. Türklere de bu anlamda bir peygamber gelmiştir. Oğuz Kağan ile ilgili olarak anlatılanlar, destanda da olsa onun tebliğle görevli olduğu tevhid dinini yaymaya çalışan bir kimse olduğunu ortaya koymaktadır. Oğuz Kağan'ın Türklere ilk kanun koyan kimse olduğu, daha sonraki dönemlerde Oğuz/Türk Töresi olarak anılan bu kanun ve ilkelerin çok az bir değişiklikle İslamiyet'e kadar geldiği, Türklerin Müslüman olmalarında da büyük rol oynadığı bilinmektedir. Biraz millilik arz etse de, tek tanrı inancını, bu inancın hukuki ve ahlaki kurallarını Müslüman oluncaya kadar devam ettiren Türklerin, bu anlayışlarını Oğuz Töresi olarak adlandırarak yaşattıkları kaynaklarda yer almaktadır. Kur'an ayetleri dikkate alındığında Türklere gelen peygamberin emrettiği ilkelerin kalıntıları olan bu uygulamaların, tarihler boyunca Oğuz'un ismi ile birlikte anılarak varlığını devam ettirmesi, bizi, onun Zülkarneyn olmasa da, bir peygamber olabileceği fikrine yönlendirmektedir.

⁵⁹ Mü'min, 78

⁶⁰ Geniş bilgi için bkz. Abdizade Hüseyin, *Amasya Tarihi*, 2: 35-38

KAYNAKÇA

ABDİZADE Hüseyin Hüsameddin Yaşar. *Amasya Tarihi* 12 Cilt, Amasya, 2004

DANIŞMENT, İsmail Hami. "XVII. Asırda Bir Türk Irkçısı" Türklük, İstanbul 1939, 2. Cilt

DOĞAN, Mehmet. *Tarih Önünde Türkler*, İstanbul, 1978

EBERHARD, W. "Eski Çin Kültürü ve Türkler" Çev. İlhan Berk, *A.Ü.D.T.C.F.Dergisi*, Ankara, 1943, 1. Cilt

EBU ZEHRİ, Muhammed. *Mukarenet'ül-Edyan'üd-Diyanet'ül-Kadime*, Kahire, Trsz

EBU'L GAZİ Bahadır Han. *Şecere-i Terakime-Türklerin Soy Kütüğü* Haz. Muharrem Ergin, İstanbul, Trsz,

EL-KURTUBİ, Muhammed b. Ahmet. *El-Cami' li'l-Abkemi'l-Kur'an* 20 Cilt, Beyrut, 1993

EL-HAZİN, Muhammed b. İbrahim El Bağdadi. *Lüba'üt-Te'vil fi Meani't-Tenzil (Tefsir-i Hazin)* 4 Cilt, Bas. Yer. Yok. Trsz.

ELİADE, Mircea. *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi* Çev. Ali Berktaş, 3 Cilt, İstanbul, 2009

ERGİN, Muharrem. *Orhun Abideleri*, İstanbul, 2003

EZ- ZEMAŞERİ, Mahmut b. Ömer. *el Keşşaf* 4 Cilt, Kahire, 1987

GÖKBERK, Macit. *Felsefe Tarihi*, İstanbul, 1999

HAMİDULLAH, Muhammed. *İslam Peygamber* Ter. Salih TUĞ, 2 Cilt, İstanbul, 1980

KARAMAN Hayrettin ve Dğr. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* 5 Cilt, Ankara, 2009

İBNÜ'L ESİR. *El Kamil Fit-Tarih* Ter. Ahmet Ağrakça-Beşir Eryarsoy-Zülfikar-Tuygar- Abdulkerim Özaydın-Yunus Apaydın-Abdullah Köse, 10 Cilt, İstanbul, 2008

CAHİZ, Ebu Osman Amr. *Hilafet Ordusunun Menkıbeleri ve Türklerin Faziletleri* Çev. Ramazan Şeşen, Ankara, 1967

İBNİ HANBEL, Ahmet. *Müsned*, 6 Cilt, Beyrut, 1978

İNAN, Abdülkadir. “Oğuz Destanı’ndaki Irkıl Ata”, *Makaleler ve İncelemeler I*, Ankara, 1998

KAFESOĞLU, İbrahim. *Eski Türk Dini*, Ankara, 1980

KAŞGARLI Mahmut. *Divan-ı Lügat’it-Türk* Çev. Seckin Erdi-Serap Tuğba Yurteser, İstanbul, 2005

KISAKÜREK, Necip Fazıl. *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*, İstanbul, 1996

KÖPRÜLÜ, Fuat. *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1972

Kur’an-ı Kerim

KÜÇÜK, Abdurrahman. *İslamlık ve Türklük*, Ankara, 2011

KÜÇÜK, Abdurrahman ve Dğr. *Dinler Tarihi*, Ankara, 2009

MANSUR, Ali Nasif. *Et Tac’ül Cami’ul-Usul fi Ehadisi’ür-Resul*, 5 Cilt, İstanbul, 1961

NEŞRİ, Mevlana Mehmet. *Cibannuma 6. Kısım Osmanlı Tarihi* Haz. Necdet Öztürk, İstanbul, 2008

ÖGEL Bahattin. *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Ankara, 1979

PAZARBAŞI, Erdoğan. “Arais’ül-Kur’an’da Türkler” *Bilimname X*. 2006/1, Kayseri, 2007

RADLOF, W. *Sibiryadan Seçmeler*, Ankara, 1975

SEPETÇİOĞLU, M. Necati. *Türk Destanları*, İstanbul, 1972

ŞEŞEN, Ramazan. *İbni Fadlan Seyahatnamesi*, İstanbul, 1975

TABERİ. *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi* Ter. Zakir Kadiri Ugan-Ahmet Temir, İstanbul, 1991

TOGAN, Zeki Velidi. *Oğuz Destanı*, İstanbul, Trsz.

TURAN, Osman. *Türk Cihan Hâkimiyeti Meşkûresi Tarihi*, İstanbul, 1979

YAZIR, M. Hamdi. *Hak Dili Kur'an Dili 9 Cilt*, İstanbul, Trsz.